

Maar de meeste hoogbejaarde essen zijn recentelijk doodgegaan. Voor hen kwam het beheerplan te laat. Ze zijn weggeconcentreerd door de snel groeiende esdoorns die er waren aangeplant. Die nemen veel licht weg, en dijen zowel boven- als ondergronds snel uit. De afgelopen winters zijn daarom alle esdoorns geringd: onderaan is de bast rondom de stam weggeschild. Vele esdoorns zijn daaraan doodgegaan, andere kwijnen weg, enkele zien er nog florissant uit.

Exotische soorten

Zou omhakken niet sneller gaan? “Nee hoor”, legt Van Kemenade uit. “Als je ze omhakt, gaan ze niet dood, maar lopen ze weer uit en vormen ze esdoornhakhout, dat het oorspronkelijke hakhout verdringt. Bij kap krijg je in één klap enorme lichtinval, wat gunstig is voor de exotische soorten die je juist kwijt wil. Bovendien kan een gevelde boom andere, gewenste bomen beschadigen. Door esdoorns te ringen, sterven ze langzaam, dat duurt twee, drie jaar.”

Drie jaar geleden is de gemeente met het bosherstel begonnen. Met hulp van vrijwilligers zijn intussen gedurende twee seizoenen esdoorns geringd. In een ander deel van het bos staan veel grauwe abelen, eveneens ongewenste exoten die zich snel vermenigvuldigen, zowel met zaad als met ondergrondse uitlopers. Ook die worden aangepakt.

Niet alleen de aangeplante esdoorns en abelen verstikken de essen op den duur, ook iepen doen dat, omdat die sneller groeien dan essen. Iepen horen echter net als essen bij het oeroude hardhoutoobos. Dat die de overhand niet kregen, komt doordat ook de iepen regelmatig werden gekapt; ze kregen niet de kans om essen te verdringen.

Vroeger, toen het hakhout als houtbron werd gebruikt, werden de uitlopers van zowel essen als iepen elke zeven jaar gekapt. Zo vaak is het volgens Van Kemenade ook weer niet nodig. Een omlooptijd van twaalf jaar is voldoende. En dan niet één keer alles tegelijk en vervolgens elf jaar niets, nee, ieder jaar wordt een twaalfde deel van de bomen gekapt. Dat is telkens een ander twaalfde deel, zodat iedere boom om de twaalf jaar aan de beurt komt. Zo krijgen de oeroude stobben die nog leven een nieuwe kans.

“De laatste jaren voor we begonnen, zijn er nog meerdere oude stobben gestorven”, zegt Van Kemenade. “Minder dan de helft van de bomen

was wild en autochtoon. Maar er zijn gelukkig nog oude stobben in leven.”

We staan bij een houten krater van anderhalve meter doorsnee, waaruit zeven essen kaarsrecht oprijzen. Uit een andere stobbe groeien iepenstammen net zo recht. Het lijken wel enorme knotwilgen die vlak boven de grond zijn geknot. In de ondergroei staan bosplanten als zevenblad en schaafstro en – op open plekken – uitgebloeid slangenlook. Op de dode delen van stobben groeien paddenstoelen en mossen. Bosrank, hop en heggenduizendknoop slingeren zich omhoog. Kardinaalsmutsen bloeien en sleedoorns dragen paarse pruimen.

Er roept een raaf, er jankt een buizerd, een ree schiet dicht struweel in. “Reeën knabbelen van uitlopers en schrapen de bast af”, zegt Van Kemenade. “Ter bescherming daartegen zijn de alleroudste stobben tijdelijk omheind.”

Grasland

Een paar jaar geleden is 7 hectare grasland aan het bos toegevoegd. Dat betekent een verdubbeling van het bos. Op de aangekochte weilanden komen alleen ook veel (ongewenste) abelen op. Die moeten met wortels en al uitgetrokken worden, anders lopen ze opnieuw uit. Maar het bos blijkt zich op een onverwachte plek spontaan uit te breiden zonder abelen, maar met vooral jonge iepen en essen: op de eveneens fraaie stroomdalgraslanden langs de IJssel, met

‘Als je esdoorns omhakt, gaan ze niet dood, maar lopen ze weer uit’

‘Door esdoorns te ringen, sterven ze langzaam, dat duurt twee tot drie jaar’

Het blad van de zwarte populier (boven).
FOTO COLOURBOX
Bosbouwer Lodewijk van Kemenade bij de zeldzame populier in het Zalkerbos.
FOTO KOOS DIJKSTERHUIS

bijzondere planten als duizendguldenkruid.

Die graslanden worden iedere zomer gemaaid. Dat zou de nekslag zijn voor de essenzaailingen, en dus haastte Van Kemenade zich om de natuurbestemming van die verrassende plek te laten veranderen van stroomdalgrasland in oobos. Dat is gelukt. Hij laat een vers door de IJssel geslagen geul zien en een erachter opgeworpen rivierduin, waar inderdaad essen kiemen.

In het Zalkerbos zijn essen en iepen weliswaar de kenmerkende boomsoorten, het zijn zeker niet de enigen. Er staan ook zomereiken, meidoorns, sleedoorns, rode kornoeljes, kardinaalsmutsen en niet te vergeten de zeldzame zwarte populieren. Daarvan staat een rij langs de bosrand, ze zijn geknot en hun dikke, kromgebogen stammen zijn getooid met weelderige takkenbossen. De bomen staan hier al minstens 150 jaar en ze behoren tot de weinige originele, wilde zwarte populieren die Nederland nog heeft.

“Die zwarte populieren werden ooit hoogstwaarschijnlijk door een boer geplant door een rij takken in de grond te steken”, vertelt Van Kemenade. “Die boer ging die takken natuurlijk niet van ver halen, maar uit de buurt. Daarom zijn deze bomen vrijwel zeker autochtoon. Dat wil zeggen dat hun voorouders zich er op eigen houtje hebben gevestigd, waarna ze door mensen werden gekloond. Het DNA is nog gelijk aan

dat van hun wilde voorouders. Echte oerbomen dus, al zijn ze aangeplant, heel bijzonder. Toch zijn er de afgelopen jaren een paar doodgegaan door te laat onderhoud, doodzonde.”

Van Kemenade vertelt dat slechts 3 procent van de Nederlandse bossen wild en autochtoon is. Bijna alles is aangeplant en afkomstig uit andere streken, vaak in het buitenland. Onze esdoorns bijvoorbeeld zijn vrijwel allemaal afkomstig uit het buitenland. Soms is de oorsprong van een bos lastig vast te stellen, maar cruciaal is volgens Van Kemenade dat het bos in oude verslagen genoemd wordt en op oude kaarten staat. Zoals het Zalkerbos.

“Dit is een bos met het originele genetische materiaal”, zegt hij. “De essen en iepen hier zijn autochtoon, net als de zwarte populieren. De bomen zijn beter aangepast aan ons klimaat dan welke andere bomen ook. Het bos is een zeldzaam natuur- en cultuurhistorisch erfgoed. Het kan een waardevolle zaadbank zijn voor aanplanten elders in het land. In de bosbouw- en natuurwereld groeit gelukkig het besef van het belang van zulke autochtone bossen.”

Iepziekte

Alsof verwaarlozing het Zalkerbos niet genoeg geteisterd heeft, lijden de essen en iepen zoals overal onder essentaksterfte en iepziekte. Maar juist de regelmatige kap in twaalf fasen garandeert uitlopers van variabele leeftijden, waardoor het bos minder vatbaar is voor zulke ziekten. De fasering in de kap wordt daarom zelfs per boom doorgevoerd: niet alle stammen van een stobbe worden tegelijk gekapt, zodat elke stobbe altijd uitlopers heeft.

De essentaksterfte dringt vanaf de toppen van de uitlopers het hout in, en zolang die uitlopers er zijn, raakt de stobbe zelf niet besmet. Want tegen de tijd dat de ziekte de essenstobbe tot op de grond besmet, zijn de uitlopers alweer toe aan een kapbeurt. Ook iepzieke iepen overleven hun ziekte vaak. Volgens Van Kemenade zijn iepen zo sterk dat ze na de kap weer snel gezonde uitlopers vormen.

Apart idee, dat een van de oudste bossen van Nederland zo lang overleefde dankzij menselijk gekap en gerief. Van Kemenade is optimistisch over de toekomst van het Zalkerbos. “Binnenkort komt er weer een paar hectare grasland bij. Als we de eventuele jonge esdoorns en abelen uittrekken, komt daar een prachtig jong oobos.”